

УДК 378.147:81'42:316.77

DOI <https://doi.org/10.12958/3083-6514-2026-2-28-39>

Веретюк Тетяна Володимирівна,

кандидатка філологічних наук, доцентка,

доцентка кафедри української літератури

та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди,

м. Харків, Україна.

tvphilolog@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3985-1529>

Четверик Віктор Костянтинович,

доктор філософії в галузі філології,

старший викладач кафедри теорії і практики англійської мови

та зарубіжної літератури імені професора Михайла Гетманця

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди,

м. Харків, Україна.

chetverik.victor@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2137-2095>

АНАЛІТИЧНЕ ЧИТАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ-ФІЛОЛОГІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ

Постановка проблем. Розвиток інформаційного суспільства та стрімке поширення цифрових комунікацій зумовили якісні зміни в характері текстового середовища, з яким щоденно взаємодіє сучасна людина. Надлишок різнотипних повідомлень, частина з яких має маніпулятивний характер, актуалізує проблему формування стійких умінь критичного осмислення інформації. Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах соціальних потрясінь: збройний конфлікт, що переживає Україна, супроводжується інтенсивною інформаційною війною, у якій цілеспрямоване викривлення фактів, емоційні маніпуляції та поширення хибних наративів стають інструментами впливу на суспільну свідомість. За таких обставин здатність критично сприймати текстову інформацію перестає бути лише академічною навичкою і набуває ознак громадянської необхідності. Масмедійний простір і соціальні мережі дедалі частіше виступають каналами трансляції викривлених або тенденційно поданих повідомлень, спрямованих на формування певних інтерпретацій реальності (Розуменко, 2025).

У цьому контексті особливого значення набуває розвиток аналітичного читання як інструмента формування критичного мислення та інформаційної стійкості особистості. Для системи вищої філологічної освіти ця проблема має подвійний вимір: з одного боку, здобувачі-філологи є майбутніми фахівцями з мови та літератури, покликаними формувати культуру читання і критичного мислення в суспільстві; з іншого, вони самі потребують цілеспрямованої підготовки до усвідомленої роботи з маніпулятивним дискурсом.

Особливої уваги потребує уточнення ролі аналітичного читання саме в межах мовно-літературної галузі. На відміну від інших освітніх напрямів, де текст постає передусім носієм інформації, у філологічній підготовці він є об'єктом комплексного лінгвістичного й літературознавчого аналізу (Четверик, 2026). Саме тому аналітичне читання виконує не лише інструментальну, а й фахово-формувальну функцію; забезпечує опанування механізмів інтерпрета-

ції художнього тексту, аналізу мовних засобів вираження змісту та декодування прагматичних інтенцій автора. Отже, розвиток аналітичного читання в здобувачів-філологів є не просто складником загальної когнітивної підготовки, а ядром їхньої професійної компетентності.

Означені виклики з особливою гостротою проявляються в галузі філологічної освіти, де робота з текстом становить базову професійну компетентність. Аналітичне читання як метод навчання здобувачів-філологів забезпечує формування вмінь активної взаємодії з текстом, його глибинного аналізу та рефлексії. Як зазначає Н. Шемякіна, елементи аналітичного читання закладають підґрунтя для всебічної інтерпретації текстового змісту і виступають дієвим інструментом розвитку критичного мислення (Шемякіна, 2025). У цьому контексті аналітичне читання слугує методологічною основою для формування вмінь аналізувати аргументацію, виявляти упередження та обґрунтовувати власну інтелектуальну позицію.

Сучасні педагогічні концепції в галузі вищої освіти визначають критичне мислення як наскрізну компетентність, необхідну для ефективного функціонування особистості в інформаційному суспільстві. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і масмедіа зумовлює потребу в системному впровадженні медіаграмотності в освітній процес, що має вагомі соціальні наслідки для формування свідомого та відповідального громадянина. Отже, логіка сучасних освітніх викликів може бути окреслена таким чином: інформаційна перенасиченість і глобалізаційні процеси породжують маніпулятивні ризики, подолання яких потребує розвитку аналітичного читання як ключового інструмента формування критичного мислення.

Метою пропонованої розвідки є теоретичне обґрунтування аналітичного читання як методичного засобу розвитку критичного мислення здобувачів-філологів в умовах інформаційного впливу. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: систематизувати теоретичні підходи до аналітичного читання в контексті філологічної освіти; розкрити взаємозв'язок між аналітичним читанням і розвитком критичного мислення та медіаграмотності; узагальнити методичні прийоми навчання аналітичного читання в закладах вищої освіти; а також запропонувати базову концептуальну методичну модель формування критичного мислення здобувачів-філологів засобами аналітичного читання.

Огляд літератури. Проблема розвитку критичного мислення засобами роботи з текстом досліджується в різних наукових традиціях. У зарубіжній лінгводидактиці акцент робиться на стратегіях критичного читання та їхньому впливі на когнітивний розвиток здобувачів. Зарубіжна лінгводидактика розглядає аналітичне читання переважно в контексті навчання іноземних мов, акцентуючи його роль у розвитку когнітивних стратегій і здатності до аргументованого мовлення (Gao, 2019). Дослідження в площині медіаграмотності доводять, що здатність розпізнавати маніпулятивні стратегії в текстах безпосередньо пов'язана з рівнем розвитку критичного мислення (Лабенко та ін., 2023). Питання інформаційної гігієни та декодування дезінформації в умовах збройного конфлікту активно досліджуються в українському науковому просторі (Рудь, 2023; Розуменко, 2025). Окремий напрям становлять розвідки, присвячені розвитку критичного мислення здобувачів-філологів засобами роботи з текстом (Хом'як, 2019; Степанець, 2026), а також лінгводидактичні дослідження маніпулятивного дискурсу як об'єкта навчальної рефлексії в мовно-літературній освіті (Четверик & Веретюк, 2026). Водночас питання інтеграції аналітичного читання як цілісної методичної технології в підготовку здобувачів-філологів залишається недостатньо розробленим, що й зумовлює наукову новизну пропонованої розвідки.

Отож, попри зростання наукового інтересу до суміжних питань, комплексне теоретичне обґрунтування аналітичного читання саме як методичної технології розвитку критичного мислення здобувачів-філологів у вітчизняній лінгводидактиці залишається недостатньо розробленим. Бракує також концептуальних моделей, що поєднували б роботу з маніпулятивним дис-

курсом і фахову філологічну підготовку в єдину методичну систему. Цим і зумовлена наукова новизна пропонованої розвідки.

Методи дослідження. Дослідження має теоретичний характер. Його методологічну основу становлять системний аналіз наукових джерел із лінгводидактики, педагогіки та медіаграмотності, порівняльно-аналітичний метод зіставлення підходів до аналітичного читання, а також теоретичне моделювання як інструмент побудови концептуальної методичної моделі. Добір джерел здійснювався за критеріями наукової релевантності та відповідності проблематиці мовно-літературної освіти у вищій школі. Обмеження дослідження полягають у його теоретичному характері, що не передбачає емпіричної перевірки запропонованої моделі, однак створює підґрунтя для подальшої експериментальної апробації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окреслена методологічна база дослідження зумовлює необхідність уточнення теоретичних підходів до розуміння аналітичного читання як ключового інструмента фахової підготовки здобувачів-філологів. У зв'язку із цим доцільно звернутися до аналізу його сутнісних характеристик, функцій і ролі в структурі мовно-літературної освіти.

У сучасній педагогічній науці *аналітичне читання* розглядається як складний когнітивно-інтерпретаційний процес, що виходить за межі простого сприйняття інформації та передбачає активну взаємодію з текстом (Шемякіна, 2025, с. 271). Його сутність полягає в цілеспрямованому аналізі структурної організації тексту, осмисленні змістових зв'язків і виявленні імпліцитних значень. Такий підхід орієнтований на перехід від поверхневого ознайомлення з матеріалом до його глибокого розуміння, критичної оцінки та подальшого використання в інтелектуальній діяльності.

Методологічно аналітичне читання постає як модель критичного опрацювання тексту, що передбачає аналіз його «мовної тканини», інтерпретацію ідейного змісту та встановлення логічних взаємозв'язків між окремими елементами (Gao, 2019; Wright, 2001). У цьому контексті продуктивною є концепція Р. Пола та Л. Елдера, відповідно до якої аналітичне читання ґрунтується на дослідженні логіки тексту через систему взаємопов'язаних компонентів: визначення мети і ключового питання, аналіз інформації та доказів, виявлення інференцій і концептів, а також усвідомлення припущень і можливих наслідків інтерпретації (Paul & Elder, 2019). Така структура забезпечує цілісне розуміння тексту та формує підґрунтя для його критичного осмислення.

Отже, аналітичне читання є активним процесом взаємодії з текстом, спрямованим на глибоке осмислення його структури та смислових пластів (Wright, 2001). На відміну від поверхневого сприйняття, воно передбачає послідовний і цілеспрямований аналіз мовних та стилістичних явищ, що дає змогу вийти за межі буквального розуміння до рівня інтерпретації та оцінки. Н. Шемякіна характеризує цей підхід як мистецтво активної взаємодії з текстом, що охоплює аналіз його структури, змісту та здобуття глибинних смислів (Шемякіна, 2025). Отже, основною метою аналітичного читання є формування в здобувачів здатності бачити внутрішню організацію тексту, виокремлювати головні й другорядні ідеї, осмислювати стилістичні особливості та реконструювати авторську позицію.

Слід розмежувати аналітичне читання від суміжних понять: на відміну від критичного читання, що акцентує оцінювальний компонент, аналітичне читання зосереджується передусім на структурно-смисловому розборі тексту, будучи необхідним підґрунтям для формування критичної позиції.

У контексті підготовки здобувачів-філологів аналітичне читання нерозривно пов'язане з лінгвістичним і літературознавчим аналізом тексту, що зумовлює його особливу роль у фаховому становленні майбутніх фахівців із мови та літератури. Зокрема, у межах літературознавчих дисциплін аналітичне читання передбачає інтерпретацію художнього тексту через катего-

рії образності, наративної структури, авторської позиції та інтертекстуальності. Воно включає аналіз художніх засобів (метафори, символи, наративні перспективи), жанрових особливостей і культурно-історичного контексту, що забезпечує глибше розуміння тексту як естетичного й семіотичного феномену.

Означений підхід формує комплекс знань і вмінь, необхідних для інтегрованого лінгвістичного та літературознавчого прочитання художнього тексту, що є визначальною компетентністю в галузі філологічних дисциплін та вивчення іноземних мов.

За своєю природою аналітичне читання органічно поєднує ключові елементи критичного мислення: воно спонукає здобувачів до оцінювання аргументів, зіставлення їх із наявними знаннями, виявлення суперечностей та ідентифікації можливих упереджень у тексті. Емпіричні дослідження підтверджують дієвість цього підходу, зокрема, Y. Gao у дослідженні, присвяченому заняттям з аналітичного читання англійською мовою, встановив, що застосування відповідної моделі справляє значущий позитивний вплив на розвиток критичного мислення учасників навчального процесу (Gao, 2019). Отже, аналітичне читання є не лише інструментом удосконалення мовних умінь, а й потужним засобом формування навичок критичного осмислення текстової інформації, що набуває особливої ваги в умовах сучасного інформаційного середовища.

Суттєвим теоретичним доповненням до окресленої концепції є лінгводидактичний підхід, у межах якого аналіз маніпулятивного потенціалу тексту розглядається як самостійний структурний компонент мовно-літературної освіти, безпосередньо спрямований на розвиток критичного мислення. Маніпулятивний потенціал тексту доцільно розглядати на різних рівнях мовної організації. Відповідно до цього підходу, маніпулятивний вплив реалізується не лише через зміст повідомлення, а насамперед через його мовну організацію, зокрема, на лексичному, синтаксичному та дискурсивному рівнях. Оцінна лексика й конотативно марковані номінації формують афективну реакцію читача ще до раціонального опрацювання інформації; синтаксичні повтори, паралельні конструкції та риторичні структури обмежують інтелектуальну автономію адресата; побудова бінарних наративних опозицій спрощує модель реальності, знижуючи потребу в аналітичному осмисленні. Усвідомлення цих механізмів у процесі навчання формує метамовну обізнаність, тобто, здатність деконструювати прагматичні інтенції тексту, що є необхідною передумовою розвитку критичного мислення як компетентності. Така позиція підтверджує особливу роль філологічної підготовки у формуванні інформаційної стійкості особистості, адже мова постає не нейтральним засобом передачі інформації, а механізмом конструювання смислів і реалізації персуазивних стратегій, опанування якого є невіддільним складником аналітичного читання здобувачів-філологів (Четверик & Веретюк, 2026; Четверик, 2026).

Окреслені теоретичні засади аналітичного читання набувають особливої ваги в контексті сучасного інформаційного середовища, де здатність працювати з текстом нерозривно пов'язана з ширшою компетентністю критичного мислення та медіаграмотності. З'ясування природи цього зв'язку є необхідною передумовою для обґрунтування методичних підходів до навчання здобувачів-філологів.

Зі свого боку, критичне мислення традиційно розглядається як здатність свідомо застосовувати вищі розумові операції, зокрема, аналіз, синтез та оцінку, з метою перевірки достовірності тверджень і формування обґрунтованих висновків. У медіаконтексті ця здатність доповнюється умінням виявляти маніпулятивні прийоми в повідомленнях і протистояти цілеспрямованому інформаційному впливу. О. Лабенко, Н. Шакур, Т. Заїка наголошують, що медіаграмотність в освіті навчає формувати власні погляди та брати активну участь у суспільному житті, а її визначальним компонентом є здатність аналізувати медійне середовище та критично сприймати інформацію. Критичне мислення постає при цьому як складний рефлексивний процес,

що органічно поєднує асоціативне сприйняття, синтез, аналіз та оцінку медіатекстів (Лабенко та ін., 2023).

Протидія інформаційній маніпуляції вимагає від здобувачів сформованих навичок інформаційної гігієни – усвідомленого фільтрування даних, верифікації джерел та розпізнавання хибних наративів. О. Рудь окреслює ключові результати відповідної підготовки: розвиток критичного і системного мислення, уміння логічно обґрунтовувати власну позицію, здатність розрізняти джерела інформації та декодувати дезінформацію й пропаганду (Рудь, 2023). Таким чином, інформаційна гігієна як освітній феномен спрямована на формування стійкості до когнітивних упереджень і маніпулятивного впливу. З огляду на це, аналітичне читання правомірно розглядати як навчальну технологію, нерозривно пов'язану з медіаграмотністю: аналізуючи тексти різних жанрів і стилів, здобувачі одночасно вправляються в критичному осмисленні контенту та ідентифікації прихованих маніпуляцій.

Теоретичне розуміння взаємозв'язку між аналітичним читанням, критичним мисленням і медіаграмотністю потребує практичного втілення в конкретних формах навчальної діяльності. У зв'язку із цим важливо розглянути, які методичні підходи та прийоми реалізують цей зв'язок у реальній практиці викладання філологічних дисциплін у закладах вищої освіти.

У закладах вищої освіти філологічного профілю аналітичне читання реалізується через окремі дисципліни та модулі, а також через інтегровані завдання в межах іншомовної та літературознавчої підготовки. Зокрема, у практиці підготовки здобувачів англійської філології розроблено підходи, що передбачають вправи різного спрямування (лексичного, граматичного та власне аналітичного), які сприяють розвитку мовної компетенції через детальний розбір текстів (Лобова та ін., 2024). Зокрема, інтеграція змісту фахових дисциплін та іншомовної підготовки в CLIL-контексті підсилює розвиток аналітичного читання як когнітивної та мовної навички (Веретюк, 2026). Подібна методична організація навчального процесу відображає фаховий освітній вектор філологічної підготовки та забезпечує системний розвиток навичок англійського аналізу тексту, що є невіддільним складником як лінгвістичних, так і літературознавчих дисциплін.

У практиці викладання аналітичного читання здобувачам-філологам застосовується комплекс методичних прийомів, що охоплює різні форми навчальної взаємодії, від індивідуальної до колективної, та забезпечує системний розвиток критичного мислення.

Одним із базових прийомів є *система контрольних запитань до тексту*, що спонукають здобувачів ідентифікувати основні ідеї, детально прокоментувати авторську аргументацію, виявити логічні зв'язки та потенційні суперечності. У контексті філологічної підготовки такі запитання можуть передбачати пошук аргументів «за» і «проти» певних тверджень або аналіз специфічної термінології авторського дискурсу, що формує навички точного й аналітичного читання фахових текстів.

Суттєвим методичним інструментом є також інтертекстуальний аналіз, що передбачає зіставлення основного тексту з паралельними матеріалами: публіцистичними статтями, критичними рецензіями чи тематичними відеосюжетами. З позицій когнітивної лінгвістики цей процес розглядається як аналогове мапування між фреймами, тобто когнітивними структурами, що репрезентують стереотипні ситуації (Тацакович, 2018). Завдання на виявлення спільних тем і розбіжностей активують механізми динамічної пам'яті, даючи змогу здобувачам проводити аналогії між сценами різних медіатекстів та уточнювати й збагачувати отримані знання. Це розвиває не лише вміння узагальнення, а й здатність до інференції, тобто виведення нових значень на основі взаємодії текстів, що є одним із ключових аспектів аналітичного читання як філологічної практики.

Окреме місце займає *аналіз джерел і перевірка достовірності фактів*: здобувачам пропонується розбір новинних повідомлень або публікацій у соціальних мережах на предмет роз-

межування фактичних даних і суб'єктивних суджень (Галудзіна-Горобець & Лисинюк, 2022). Вправи передбачають верифікацію інформації, встановлення першоджерела та ідентифікацію автора чи видавця, а також аналіз мовних засобів впливу, зокрема виокремлення лексем з оцінним забарвленням і зіставлення їх із нейтральними відповідниками, що дає змогу простежити, як мовна організація тексту впливає на сприйняття повідомлення та формує навички інформаційної гігієни. О. Рудь наголошує, що декодування дезінформації та пропаганди має бути невіддільним складником компетентнісного профілю сучасного здобувача (Рудь, 2023).

Групове обговорення та дебати після самостійного опрацювання тексту створюють умови, за яких здобувачі змушені доводити власні висновки, спираючись на текстові факти, протистояти аргументам опонентів і уточнювати контрприкладі. Така форма роботи активізує критичне мислення й сприяє усвідомленню власних когнітивних упереджень.

Рефлексія письмом, наприклад, написання відгуку або есе за результатами аналізу тексту, що потребує від здобувача чіткого формулювання авторської думки, викладу власної позиції та логічного її обґрунтування із розмежуванням суб'єктивного судження і фактичних даних. Цей прийом є особливо цінним у літературознавчих дисциплінах та курсах іноземної мови, де письмова інтерпретація тексту є самостійним фаховим умінням.

Отже, комплекс методичних прийомів аналітичного читання забезпечує цілісний розвиток критичного мислення здобувачів-філологів. Як зазначають дослідники та практики, робота з художнім текстом у форматі аналітичного читання розвиває текстові вміння, формує здатність встановлювати міжпредметні зв'язки та співвідносити прочитане з ширшим історичним і культурним контекстом (Шемякіна, 2025; Рогульська та ін., 2021; Veretiuk & Chetveryk, 2025).

Проведений аналіз наявних підходів засвідчує їхню фрагментарність і відсутність цілісного методичного інструментарію, що поєднував би всі зазначені компоненти в єдину систему навчання. Узагальнення розглянутих теоретичних положень і методичних підходів створює підґрунтя для побудови цілісної концептуальної моделі, що систематизує описані компоненти в єдину дидактичну систему. Така модель покликана не лише впорядкувати наявні підходи, а й окреслити логіку їхньої інтеграції в освітній процес підготовки здобувачів-філологів, що зі свого боку дає змогу окреслити цілісну методичну модель розвитку критичного мислення здобувачів-філологів через аналітичне читання, що ґрунтується на послідовній роботі з текстом і реалізується через кілька взаємопов'язаних компонентів.

Відправним пунктом моделі є добір навчального контенту. Використання текстів із суспільно значущою тематикою (наприклад, публіцистичних статей, новинних матеріалів, інтерв'ю, художніх текстів) забезпечує мотиваційну основу та створює реальні умови для критичної оцінки інформації. Принципово важливо, щоб дібрані матеріали містили різноманітні погляди й позиції, придатні для зіставлення та аналізу.

Наступним компонентом є дидактичне планування заняття, що передбачає структурування тексту на смислові блоки з відповідною системою запитань різного рівня складності від фактичних до інтерпретаційних і проблемно-дискусійних. Заняття має охоплювати етапи попереднього обговорення теми, самостійної роботи з текстом із застосуванням активних стратегій читання, групового аналізу та підсумкової рефлексії, що забезпечує поступове поглиблення аналітичної взаємодії здобувача з текстом.

Центральним елементом моделі є провокація критичних запитань у процесі розбору матеріалу. Акцент при цьому робиться на виявленні природи тверджень, факту чи суб'єктивної думки, ідентифікації лексичних засобів маніпуляції, зокрема емоційно забарвленої лексики, замовчувань і генералізацій, а також на встановленні зв'язку тексту з його широким контекстом. Здобувачів спонукають ставити питання про доказову базу авторських тверджень, достовірність наведених даних і можливість альтернативних інтерпретацій, що сприяє усвідомленню власних когнітивних упереджень і формуванню свідомого підходу до споживання інформації.

Важливу роль у моделі відіграє залучення інформаційно-комунікаційних технологій: онлайн-інструменти фактчекінгу та пошук первинних джерел у мережі роблять аналітичне читання динамічнішим і наближають навчальний процес до реальних умов інформаційного середовища. Демонстрація того, як одна й та сама подія може висвітлюватися принципово по-різному в різних джерелах, унаочнює механізми інформаційної маніпуляції та поглиблює медіаграмотність здобувачів.

Завершальним компонентом моделі є рефлексивна фаза, під час якої здобувачі осмислюють здобуті результати: що нового вони дізналися, як трансформувалася їхня позиція, чи відчували вони вплив власних упереджень на сприйняття тексту. Систематична практика таких рефлексій, за Н. Степанцем, формує вміння переходити від поверхневого засвоєння інформації до її критичного осмислення (Степанець, 2026).

Між компонентами моделі існують двосторонні зв'язки: усвідомлення маніпулятивних механізмів визначає об'єкти аналізу, практична робота з текстом збагачує теоретичне розуміння й повертає здобувача до переосмислення вихідних умов, що відображає рефлексивну, нелінійну природу критичного мислення як компетентності.

Цілісне уявлення про запропоновану методичну модель, логіку взаємодії її компонентів та циклічний характер зв'язків між ними унаочнює схема, представлена нижче. Вона відображає не лінійну послідовність етапів, а динамічну систему, у якій результати кожного компонента збагачують наступний і повертають здобувача до переосмислення попереднього, що відповідає рефлексивній природі критичного мислення як компетентності (рис. 1). Представлена модель демонструє циклічний характер навчального процесу, де кожен етап не лише виконує окрему функцію, а й забезпечує зворотний вплив на попередні, формуючи цілісну систему розвитку аналітичного мислення.

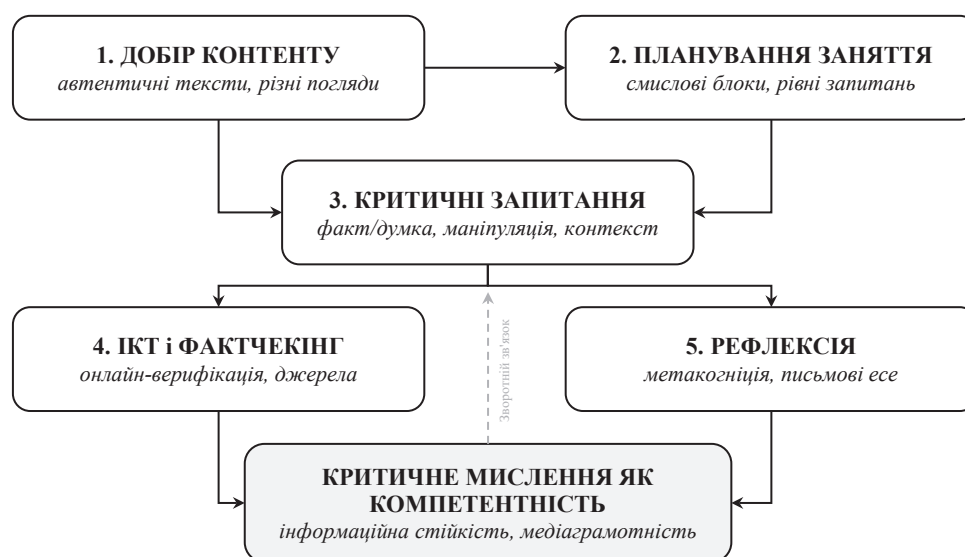

Рис. 1. Методична модель розвитку критичного мислення здобувачів-філологів через аналітичне читання

Окремо варто зазначити, що модель відповідає компетентнісному підходу до вищої освіти, утвердженому в українському освітньому просторі. Н. Степанець обґрунтовує, що філологічна компетентність у широкому розумінні охоплює аналітичне читання і роботу з поняттєвим апаратом тексту, а системне застосування цих інструментів створює умови для переходу від репродуктивного до критичного осмислення інформації (Степанець, 2026). Отже, запропонована методична модель уможливорює органічну інтеграцію філологічних

дисциплін із розвитком загальних когнітивних умінь, що є одним із ключових завдань сучасної вищої освіти.

Отже, отриманий теоретичний результат полягає в обґрунтуванні методичної моделі, що системно поєднує лінгвістичну, літературознавчу та медіаграмотнісну складові філологічної підготовки й забезпечує цілеспрямований розвиток критичного мислення як компетентності, необхідної для усвідомленої орієнтації в сучасному інформаційному просторі.

Висновки та перспективи. У результаті проведеного дослідження встановлено, що аналітичне читання здобувачів-філологів є ефективним засобом розвитку критичного мислення в умовах інтенсивного інформаційного впливу. На основі аналізу сучасних наукових досліджень і методичних підходів, зокрема напрацювань українських фахівців, доведено, що елементи аналітичного читання формують у здобувачів уміння глибокого аналізу текстів та усвідомлення власних когнітивних упереджень. Заняття, спроектовані відповідно до запропонованої методичної моделі, спрямовані на формування здатності верифікувати факти, розмежовувати судження й твердження, виявляти логіку аргументації та критично оцінювати інформацію. Це повною мірою відповідає педагогічному завданню розбудови навичок інформаційної гігієни та медіаграмотності як наскрізних компетентностей сучасної вищої освіти, де медіаграмотність розглядається як необхідна передумова розвитку критичного мислення.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі пов'язані з розробкою та емпіричною апробацією описаної моделі в реальному освітньому процесі філологічних спеціальностей. Оскільки критичне мислення визначається у працях Дьюї, Пола, Руджеро та інших дослідників як вища розумова операція, що потребує цілеспрямованого педагогічного супроводу, важливим завданням залишається і підготовка викладачів до його системного формування в межах літературознавчих дисциплін та курсів іноземної мови. Вирішення цих завдань сприятиме становленню майбутніх філологів не лише як носіїв мовної та літературознавчої компетентності, а й як свідомих, критично мислячих учасників сучасного інформаційного простору.

Список використаної літератури

1. Веретюк Т. Літературна освіта в CLIL-контексті у ЗВО: формування критичного читання іноземною мовою. *Мовна освіта фахівця: сучасні виклики та тенденції: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (26 лютого 2026 року)*. Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2026. С. 41–47. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/22301>
2. Галудзіна-Горобець В., Лисинюк М. Технології перевірки фактів у протистоянні дезінформації сучасного інформаційного простору. *Український інформаційний простір*. 2022. № 2(10). С. 149–155. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7948.10.2022.269842>
3. Лабенко О., Шакун Н., Заїка Т. Критичне мислення та медіаграмотність у цифрову епоху: виклики та можливості для української освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 12(30). С. 331–345. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12\(30\)-331-345](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-331-345)
4. Лобова О., Набокова І., Решетняк Є. *Analytical Reading : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти 2-го курсу факультету іноземних мов*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. 94 с. URL: <https://ekhnur.karazin.ua/handle/123456789/18639>
5. Рогульська О., Тарасова О., Росквас І. Аналітичне читання художніх творів як невід'ємна складова навчання іноземної мови. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2021. Т. 24, № 1. С. 393–416. DOI: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v24i1.651>
6. Розуменко А. Інформаційні маніпуляції та фейкові новини. *Інформаційні технології в сучасному світі: дослідження молодих вчених*. Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2025. С. 187. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/35543>

7. Рудь О. Інформаційна гігієна та медіаосвіта: що нового в умовах воєнного часу : навчально-методичний посібник / за ред. Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 44 с.
8. Степанець Н. Філологічна компетентність як основа розвитку критичного мислення у міждисциплінарній освіті. *Академічні візії*. 2026. Вип. 51. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18523798>
9. Тацакович У. Інтертекстуальність у лінгвокогнітивному вимірі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. № 35, т. 1. С. 94–97. URL: https://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v35/part_1/26.pdf
10. Хом'як І. Розвиток критичного мислення у студентів-філологів. *Українська мова і література в школі*. 2019. Вип. 1. С. 2–7. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8123>
11. Четверик В., Веретюк Т. Критичне мислення в епоху інформаційних маніпуляцій: аналіз тексту як лінгводидактичний інструмент. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Педагогіка та психологія*. 2026. Вип. 11. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2026-11-01-04>
12. Четверик В. Мовна освіта як інструмент розвитку критичного мислення в умовах мовної маніпуляції. *Мовна освіта фахівця: сучасні виклики та тенденції: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (26 лютого 2026 року)*. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2026. С. 303–309. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/22317>
13. Шемякіна Н. Аналітичне читання як метод навчання іноземної мови в закладах вищої освіти. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*. Oxford, 2025. С. 271–275. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-07.03.2025.056>
14. Gao Y. Analytical Reading as an Effective Model for Enhancing Critical Thinking. *Proceedings of the 4th International Conference on Contemporary Education, Social Sciences and Humanities (ICCESSH 2019)*. Atlantis Press, 2019. P. 318–322. DOI: <https://doi.org/10.2991/iccessh-19.2019.72>
15. Paul, R., & Elder, L. How to Read a Paragraph: The Art of Close Reading. Rowman & Littlefield, Lanham, 2019. 60 p. DOI: <https://doi.org/10.5771/9781538133828>
16. Veretiuk T., Chetveryk V. Historical memory and the formation of national identity in Ukrainian young adult literature. *Modernization of today's science: experience and trends: Collection of Scientific Papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference*. ICofSR, 2025. P. 380–382. DOI: <https://doi.org/10.36074/scientia-28.11.2025>
17. Wright L. Critical Thinking: An Introduction to Analytical Reading and Reasoning. Oxford University Press, 2001. 390 p.

References

1. Veretiuk, T. (2026). Literaturna osvita v CLIL-konteksti u ZVO: formuvannia krytychnoho chytannia inozemnoiu movoiu [Literary education in the CLIL context in higher education institutions: developing critical reading skills in a foreign language]. In: *Movna osvita fakhivtsia: suchasni vyklyky ta tendentsii – Language Education of Specialists: Contemporary Challenges and Trends*. (pp. 41–47). Kharkiv: NIuU im. Yaroslava Mudroho. Retrieved from <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/22301> [in Ukrainian].
2. Haludzina-Horobets, V., & Lysyniuk, M. (2022). Tekhnolohii perevirky faktiv u protystoianni dezinformatsii suchasnoho informatsiinoho prostoru [Fact-checking Technologies Against Disinformation in the Modern Information Space]. *Ukrainskyi informatsiynyi prostir – Ukrainian Information Space*, 2(10), 149–155. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7948.10.2022.269842> [in Ukrainian].
3. Labenko, O., Shakun, N., & Zaika, T. (2023). Krytychne myslennia ta mediahramotnist u tsyfrovu epokhu: vyklyky ta mozhlyvosti dlia ukrainskoi osvity [Critical thinking and media literacy in the digital era: challenges and opportunities for ukrainian education]. *Perspek-*

tyvy ta innovatsii nauky – Prospects and innovations of science, 12(30), 331–345. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12\(30\)-331-345](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-331-345) [in Ukrainian].

4. Lobova, O., Nabokova, I., & Reshetniak, Ye. (2024). Analitychne chytannia [Analytical reading]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. Retrieved from <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/18639> [in Ukrainian].

5. Rohulska, O., Tarasova, O., & Roskvas, I. (2021). Analitychne chytannia khudozhnikh tvoriv yak nevidiemna skladova navchannia inozemnoi movy [Analytical reading as an integral component of foreign language teaching]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykor-donnoi sluzhby Ukrainy. Serii: pedahohichni nauky – Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences*, 24(1), 393–416. DOI: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v24i1.651> [in Ukrainian].

6. Rozumenko, A. (2025). Informatsiini manipuliatsii ta feikovi novyny [Information Manipulation and Fake News]. In: *Information Technologies in the Modern World: Research by Young Scholars*. (p. 187). Kharkiv: KhNEU imeni Semena Kuznetsia. Retrieved from <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/35543> [in Ukrainian].

7. Rud, O. (2023). Informatsiina hihiena ta mediaosvita: shcho novoho v umovakh voiennoho chasu [Information Hygiene and Media Education: What Is New in Wartime Conditions]. Kyiv: Akademiia ukrainskoi presy; Tsentr vilnoi presy [in Ukrainian].

8. Stepanets, N. (2026). Filolohichna kompetentnist yak osnova rozvytku krytychnoho myslennia u mizhdystsyplinarii osviti [Philological competence as a foundation for the development of critical thinking in interdisciplinary education]. *Akademichni vizii – Academic Visions*, (51). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18523798> [in Ukrainian].

9. Tatsakovykh, U. (2018). Intertekstualnist u linhvokohnityvnomu vymiri [A cognitive linguistics perspective on intertextuality]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia – International Humanitarian University Herald. Philology*, 35(1), 94–97. Retrieved from https://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v35/part_1/26.pdf [in Ukrainian].

10. Khomiak, I. (2019). Rozvytok krytychnoho myslennia u studentiv-filolohiv [Development of Critical Thinking in Philology Students]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian Language and Literature in School*, (1), 2–7. Retrieved from <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8123> [in Ukrainian].

11. Chetveryk, V., & Veretiuk, T. (2026). Krytychne myslennia v epokhu informatsiinykh manipuliatsii: analiz tekstu yak linhvodydaktychnyi instrument [Critical Thinking in the Age of Information Manipulation: Text Analysis as a Linguodidactic Tool]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: pedahohika ta psykholohiia – Problems of Modern Transformations. Series: Pedagogy and Psychology*, (11). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2026-11-01-04> [in Ukrainian].

12. Chetveryk, V. (2026). Movna osvita yak instrument rozvytku krytychnoho myslennia v umovakh movnoi manipuliatsii [Language education as a tool for developing critical thinking in a context of language manipulation]. In: *Movna osvita fakhivtsia: suchasni vyklyky ta tendentsii – Language Education of Specialists: Contemporary Challenges and Trends*. (pp. 303–309). Kharkiv: NIuU imeni Yaroslava Mudroho. Retrieved from <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/22317> [in Ukrainian].

13. Shemiakina, N. (2025). Analitychne chytannia yak metod navchannia inozemnoi movy v zakladakh vyshchoi osvity [Analytical Reading as a Method of Teaching a Foreign Language in Higher Education Institutions]. In: *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*. (pp. 271–275). Oxford. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-07.03.2025.056> [in Ukrainian].

14. Gao, Y. (2019). Analytical reading as an effective model for enhancing critical thinking. In: *Proceedings of the 4th International Conference on Contemporary Education, Social Sciences and Humanities (ICCESSH 2019)*. (pp. 318–322). Atlantis Press. DOI: <https://doi.org/10.2991/iccessh-19.2019.72>

15. Paul, R., & Elder, L. (2019). How to read a paragraph: The art of close reading. Rowman & Littlefield. DOI: <https://doi.org/10.5771/9781538133828>

16. Veretiuk, T., & Chetveryk, V. (2025). Historical memory and the formation of national identity in Ukrainian young adult literature. In: *Modernization of today's science: Experience and trends: Collection of scientific papers «SCIENTIA» with proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference*. (pp. 380–382). ICofSR. DOI: <https://doi.org/10.36074/scientia-28.11.2025>

17. Wright, L. (2001). Critical thinking: An introduction to analytical reading and reasoning. Oxford University Press.

Веретюк Т. В., Четверик В. К. Аналітичне читання як засіб розвитку критичного мислення здобувачів-філологів в умовах інформаційного впливу

У статті здійснено теоретичне обґрунтування аналітичного читання як методичного засобу розвитку критичного мислення здобувачів-філологів в умовах інтенсивного інформаційного впливу. Актуальність дослідження зумовлена трансформаціями сучасного інформаційного середовища, зокрема поширенням маніпулятивних практик у масмедійному дискурсі, що потребує формування у здобувачів стійких навичок критичного осмислення текстової інформації. Проблема розглядається у подвійному вимірі: здобувачі-філологи є майбутніми фахівцями, покликаними формувати культуру критичного читання в суспільстві, і водночас самі потребують цілеспрямованої підготовки до усвідомленої роботи з маніпулятивним дискурсом. У роботі уточнено сутність аналітичного читання як когнітивно-інтерпретаційного процесу, спрямованого на глибинний аналіз структурно-сислової організації тексту, виявлення імпліцитних значень та реконструкцію авторської позиції. Обґрунтовано його тісний взаємозв'язок із критичним мисленням і медіаграмотністю, а також визначено специфіку реалізації в межах мовно-літературної підготовки здобувачів-філологів. Особливу увагу приділено аналізу маніпулятивного потенціалу тексту на лексичному, синтаксичному та дискурсивному рівнях як важливому компоненту формування метамовної обізнаності. Узагальнено основні методичні прийоми навчання аналітичного читання, зокрема систему проблемних запитань, інтертекстуальний аналіз, верифікацію інформації та пошук першоджерел за допомогою онлайн-інструментів фактчекінгу, групові дискусії та письмову рефлексію. На основі синтезу теоретичних положень запропоновано концептуальну методичну модель розвитку критичного мислення, що передбачає поетапну організацію роботи з текстом із залученням цифрових ресурсів для порівняння різних джерел висвітлення однієї події. Принциповою рисою моделі є її рефлексивний, нелінійний характер: результати кожного етапу збагачують наступний і повертають здобувача до переосмислення попереднього, що відповідає природі критичного мислення як компетентності. Доведено, що системне впровадження аналітичного читання у філологічну підготовку сприяє формуванню інформаційної стійкості, здатності до деконструкції маніпулятивних стратегій та усвідомленого сприйняття медійного контенту.

Ключові слова: аналітичне читання, критичне мислення, здобувачі-філологи, мовно-літературна освіта, медіаграмотність.

Veretiuk T. V., Chetveryk V. K. Analytical reading as a means of developing critical thinking in philology students under conditions of information influence

The article provides a theoretical substantiation of analytical reading as a methodological tool for developing critical thinking in philology students under conditions of intensive information influence. The relevance of the study is determined by transformations in the contemporary information environment, in particular the spread of manipulative practices in mass media discourse, which necessitates the development of sustainable skills of critical comprehension of textual information among students. The problem is considered in a dual dimension: philology

students are future specialists expected to cultivate a culture of critical reading in society, and at the same time they themselves require targeted training for conscious engagement with manipulative discourse. The study clarifies the essence of analytical reading as a cognitive-interpretative process aimed at the in-depth analysis of the structural and semantic organization of a text, the identification of implicit meanings, and the reconstruction of the author's position. Its close interrelation with critical thinking and media literacy is substantiated, and the specifics of its implementation within the framework of language and literature training for philology students are defined. Particular attention is paid to the analysis of the manipulative potential of a text at lexical, syntactic, and discursive levels as an important component in the formation of metalinguistic awareness. The main methodological techniques for teaching analytical reading are summarized, including a system of problem-based questions, intertextual analysis, information verification and the search for primary sources using online fact-checking tools, group discussions, and written reflection. Based on the synthesis of theoretical provisions, a conceptual methodological model for the development of critical thinking is proposed, which involves a staged organization of work with texts involving digital resources for comparing different sources covering the same event. A key feature of the model is its reflective, non-linear character: the results of each stage enrich the next and return the student to a reconsideration of the previous one, which corresponds to the nature of critical thinking as a competence. It is demonstrated that the systematic integration of analytical reading into philological training contributes to the development of information resilience, the ability to deconstruct manipulative strategies, and the conscious perception of media content.

Key words: analytical reading, critical thinking, philology students, language and literature education, media literacy.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого
доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 16.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.05.2026